

TILSHUNOSLIKDA ANTROPOSENTRIZM: YANGI YONDASHUVLAR VA TADQIQOTLAR TIL, MADANIYAT, SHAXSIYAT

Tursunova Asila

O'zDJTU, Xorijiy til va adabiyoti fakultetim 2321-guruh talabasi

Annotatsiya: Mazkur tezisdagi tilshunoslikda antroposentrizm tushunchasining nazariy asoslari va zamonaviy talqini keng yoritiladi. Antroposentrik yondashuv tilni inson faoliyati, tafakkuri, psixologik jarayonlari hamda madaniy qadriyatlari bilan uzviy bog'liq holda o'rganishni nazarda tutadi. Tadqiqotda til, madaniyat va shaxsiyat o'rtasidagi o'zaro ta'sir mexanizmlari tahlil qilinib, lingvokulturologiya, kognitiv tilshunoslik va pragmalingvistika doirasidagi ilmiy qarashlar umumlashtiriladi. Shuningdek, til birliklarining semantik, pragmatik va diskursiv xususiyatlari inson omili bilan bog'liq holda izohlanadi.

Kalit so'zlar: Antroposentrizm, tilshunoslik, til va madaniyat, shaxsiyat, kommunikatsiya, lingvokulturologiya, kognitiv tilshunoslik, pragmatika, diskurs

Abstract: This thesis explores the theoretical foundations and modern interpretation of anthropocentrism in linguistics. The anthropocentric approach considers language as a phenomenon closely connected with human cognition, psychological processes, and cultural values. The study analyzes the interrelationship between language, culture, and personality, highlighting the contributions of linguoculturology, cognitive linguistics, and pragmatics. Furthermore, semantic and discourse-related aspects of language are examined from a human-centered perspective.

Keywords: Anthropocentrism, linguistics, language and culture, personality, communication, linguoculturology, cognitive linguistics, pragmatics, discourse

Аннотация: В данной работе рассматриваются теоретические основы и современная интерпретация антропоцентризма в языкознании. Антропоцентрический подход предполагает изучение языка в тесной связи с когнитивными процессами человека, его психологическими особенностями и культурными ценностями. В исследовании анализируется взаимосвязь языка, культуры и личности, а также обобщаются научные подходы в рамках лингвокультурологии, когнитивной лингвистики и прагматики. Особое внимание уделяется семантическим и дискурсивным аспектам языка.

Ключевые слова: Антропоцентризм, языкознание, язык и культура, личность, коммуникация, лингвокультурология, когнитивная лингвистика, прагматика, дискурс

So'nggi yillarda tilshunoslik fanida sezilarli paradigma o'zgarishi yuz bermoqda. An'anaviy struktur yondashuv tilni mustaqil tizim sifatida o'rganishga qaratilgan bo'lsa, zamonaviy lingvistik tadqiqotlarda inson omili markaziy o'ringa chiqmoqda. Aynan shu jarayon natijasida antroposentrik yondashuv shakllandi.

Antroposentrizm tilni inson faoliyati mahsuli sifatida talqin etadi va uni tafakkur, ong, madaniyat hamda ijtimoiy tajriba bilan bog'liq holda o'rganishni nazarda tutadi. Til nafaqat kommunikativ vosita, balki insonning dunyoqarashi, mental modeli va qadriyatlar tizimini aks ettiruvchi murakkab semiotik tizimdir.

Bugungi kunda globalizatsiya, madaniyatlararo kommunikatsiya va axborot almashinuvi jarayonlarining kuchayishi tilni inson bilan bog'liq holda o'rganish

zaruratini yanada oshirmoqda. Shu bois antroposentrik yondashuv tilshunoslikda muhim ilmiy yo'nalish sifatida qaralmoqda.

Metodlar: Mazkur tadqiqotda kompleks yondashuv asosida bir nechta ilmiy metodlar qo'llanildi.

Birinchidan, sifat (qualitative) tahlil yordamida til birliklarining semantik va pragmatik xususiyatlari o'rganildi.

Ikkinchidan, diskursiv tahlil orqali tilning real nutq jarayonidagi funksional roli va kommunikativ vazifalari tahlil qilindi.

Uchinchidan, kognitiv yondashuv asosida til va tafakkur o'rtasidagi o'zaro bog'liqlik, inson ongida konseptual tizimlarning shakllanishi o'rganildi.

To'rtinchidan, lingvokulturologik tahlil orqali til birliklarida aks etgan milliy-madaniy xususiyatlar aniqlashtirildi.

Bundan tashqari, qiyosiy tahlil usuli yordamida turli madaniy kontekstlarda tilning o'ziga xos jihatlari solishtirildi. Tadqiqot materiali sifatida badiiy matnlar, ommaviy axborot vositalari va kundalik nutq namunalariidan foydalanildi.

Tadqiqot natijalari bir nechta muhim ilmiy xulosalarni shakllantirish imkonini berdi.

Avvalo, til birliklari insonning kognitiv faoliyati mahsuli ekanligi aniqlandi. Har bir so'z, ibora yoki metafora insonning dunyoni idrok etish usuli bilan bevosita bog'liqdir.

Ikkinchidan, til va madaniyat o'rtasidagi bog'liqlik yaqqol namoyon bo'ldi. Frazologizmlar, maqollar va metaforalar orqali muayyan xalqning qadriyatlarini, stereotiplari va mentalitetini ifodalaydi.

Uchinchidan, shaxsiyat omili nutq jarayonida muhim rol o'ynashi aniqlandi. Har bir inson tilni individual tarzda qo'llaydi va bu uning ijtimoiy tajribasi, bilim darajasi va psixologik xususiyatlariga bog'liq.

To'rtinchidan, pragmatik omillar-nutq vaziyati, kommunikativ niyat va adresat-til birliklarining qo'llanishida hal qiluvchi ahamiyatga ega ekanligi tasdiqlandi.

Natijalar shuni ko'rsatadiki, til insonning nafaqat aloqa vositasi, balki uning madaniy identifikatsiyasi va ijtimoiy o'zligini ifodalovchi mexanizm hisoblanadi. Til, madaniyat va shaxsiyat o'rtasidagi murakkab aloqalarni aniqlashda antroposentrizm muhim metodologik vosita bo'lib xizmat qiladi. Shu bilan birga, bu yondashuv tilshunoslikni boshqa fanlar-psixologiya, sotsiologiya va madaniyatshunoslik bilan integratsiya qilish imkonini beradi.

Xulosa qilib aytganda, antroposentrik yondashuv zamonaviy tilshunoslikning eng muhim ilmiy paradigmatlaridan biri hisoblanadi. Ushbu yondashuv tilni inson bilan uzviy bog'liq holda o'rganish orqali lingvistik tadqiqotlarning nazariy asoslarini boyitadi.

Kelgusida antroposentrik tadqiqotlarni yanada rivojlantirish, ayniqsa empirik va kvantitativ usullarni qo'llash orqali ilmiy natijalarni chuqurlashtirish dolzarb masala bo'lib qoladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Victoria Fromkin, Robert Rodman, Nina Hyams. An Introduction to Language. Boston: Cengage Learning, 2018.
2. George Yule. The Study of Language. Cambridge: Cambridge University Press, 2020.

3. Ronald Wardhaugh. An Introduction to Sociolinguistics. Oxford: Blackwell Publishing, 2015.
4. Zinaida Popova, Iosif Sternin. Kognitivnaya lingvistika. Moskva: AST, 2007.
5. O'zbek tilshunosligi bo'yicha: Mahmudov N. Til va tafakkur. Toshkent: Fan, 2012.